

odpowiedzialności przypomniał, że formą moralnej odpowiedzialności za otoczenie jest zasada powszechnego przeznaczenia dóbr.

Książkę należy ocenić pozytywnie od strony merytorycznej i formalnej. Trzeba docenić pracę redaktorów, którym mimo dość złożonego i różnorodnego zespołu autorów, udało się nie tylko nadać recenzowanej pracy zadowalające walory naukowe, ale także w satysfakcjonującym stopniu zrealizować zasadniczy cel, jakim była wielopłaszczyznowa analiza kwestii moralnej odpowiedzialności ludzi biznesu. Lektura poszczególnych tekstów pozwala stwierdzić, że każdy z autorów wniósł do całości projektu cenne – zarówno obiektywne treści, jak i własne przemyślenia. W ten sposób czytelnik otrzymał bardzo ciekawy, inspirujący i rzetelny zasób wiedzy w zakresie odpowiedzialności przedsiębiorców i pracodawców.

Mając na uwadze powyższe uwagi, należy wyrazić nadzieję, że publikacja stanie się ważnym przyczynkiem do dalszych i jeszcze szerszych poszukiwań w zakresie moralnych aspektów prowadzenia działalności gospodarczej, a samych przedsiębiorców i pracodawców utwierdzi w przekonaniu, że postawa odpowiedzialności w biznesie jest najlepszą inwestycją nie tylko w rozwój firmy, ale także w rozwój osobisty.

Adam Zadroga
Katedra Życia Społecznego Rodziny KUL

Etyka i duchowość pracodawcy XXI wieku. 30-lecie encykliki Jana Pawła II „Laborem exercens”. Red. M. Leśniak, G. Piątek, P. Król. Kraków: Wydawnictwo UNUM 2012 ss. 130.

Praca – w sensie etycznym i duchowym – jest dla człowieka dobrem, wartością i powołaniem. Pozwala nie tylko zaspokoić podstawowe potrzeby i pragnienia, ale stanowi odpowiedź na Boże wezwanie (Rdz 1,27-28), by czynić ziemię poddaną, według ludzkiej możliwości gospodarowania. Ostatecznie, zgodnie z zamysłem Stwórcy, osoba pracująca w warunkach na miarę swej godności, „poniekąd staje się człowiekiem” (Jan Paweł II, *Laborem exercens*, Watykan 1981, nr 9). Tak w dużym skrócie przedstawia się istota teologii ludzkiej pracy. Do jej rozwoju na gruncie nauczania *Magisterium Ecclesiae* przyczynił się papież Jan Paweł II, ogłaszając 14 września 1981 roku encyklikę o pracy ludzkiej *Laborem exercens*. Adekwatnie do kompetencji Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, w dokumencie tym podjęta została tematyka pracy nie tyle w wymiarze ekonomicznym czy technicznym, co przede wszystkim w aspekcie ludzkich relacji, zawiązujących się w procesie pracy.

Po ponad 30 latach od daty ukazania się tego dokumentu, 27 października 2011 r., odpowiadając na potrzebę odczytania na nowo bogactwa myśli Ojca świętego o moralno-duchowym wymiarze pracy w kontekście aktualnych wyzwań stojących

przede wszystkim przed środowiskiem pracodawców i przedsiębiorców, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II wraz z Duszpasterstwem Przedsiębiorców i Pracodawców „Talent” zorganizował konferencję naukową, której pokłosiem jest recenzowana publikacja. Redaktorzy książki zebrali teksty wystąpień zaproszonych hierarchów Kościoła powszechnego (kard. Stanisława Dziwisza, bpa Andrzeja Wypycha) oraz prelegentów (naukowców i praktyków życia gospodarczego), a następnie przygotowali je do wydania w formie opracowania zbiorowego.

Główne cele podjętej refleksji streszczają się w próbie rozwinięcia kilku zasadniczych twierdzeń. Jak bowiem zaznaczają we wstępie redaktorzy książki, jeśli praca będzie wykonywana dobrze, wówczas: 1) pozwoli ona na osiągnięcie zysku ekonomicznego; 2) da wewnętrzną satysfakcję i przyczyni się do duchowego wzrostu osoby pracującej; 3) w wymiarze społecznym pozwoli na utrzymanie miejsc pracy, przyczyni się do wzrostu gospodarczego i budowy dobra wspólnego; 4) będzie skuteczną formą realizacji powołania, uświęcenia i pomnożenia talentów otrzymanych od Boga (s. 6).

W publikacji można wyróżnić trzy merytoryczne części. Pierwsza z nich (s. 5-19), obejmująca dwujęzyczne wprowadzenie redakcyjne (po polsku i angielsku), *Kazanie biskupa pomocniczego archidiecezji Chicago Andrzeja Wypycha, D.D.* oraz *Słowo Metropolity Krakowskiego*, ma charakter wstępnych rozważań, zarysowujących szerszy i aktualny kontekst problemu etyki i duchowości ludzkiej pracy, a także przedstawiających panoramę szczegółowych zagadnień, które warto objąć naukową refleksją.

Druga część (s. 21-88) składa się z pięciu tekstów, stanowiących swego rodzaju trzon podjętego dyskursu. Autor pierwszego artykułu (s. 21-35), o. Tomasz Dąbek, benedyktyn, przedstawił dość wnikliwą analizę kwestii pracy w Piśmie Świętym, starając się ukazać ją jako zadanie kontynuacji dzieła stworzenia wyznaczonego człowiekowi przez Stwórcę. Posiłkując się przy tym tekstem encykliki *Laborem exercens*, przypomniał podstawy godności ludzkiej pracy, źródła szacunku dla niej oraz biblijne przesłanki duchowości pracy jako działania przybliżającego do Boga.

Ks. Marek Leśniak z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w swoim opracowaniu (s. 37-52) wskazał na zadania przedsiębiorców jako kreatorów nowych miejsc pracy w warunkach społeczno-gospodarczych początków XXI wieku. Odwołując się do wybranych fragmentów wspomnianej encykliki, a szczególnie do tych, które stanowią wnikliwą analizę znaków czasu i odpowiedzi na najistotniejsze pytania ludzi pracy, autor trafnie definiuje aktualne wyzwania i zadania dla przedsiębiorców. Wśród wyzwań dostrzega: trudności w pozyskaniu kapitału niezbędnego do utrzymania i rozwoju prowadzonej działalności gospodarczej spowodowane kryzysem finansowym; problem napływu tanich towarów z zagranicy po cenach dumpingowych; kwestię nieuczciwej konkurencji (zwłaszcza „ustawianie” przetargów jako efekt działań korupcyjnych); zawilość i niestabilność przepisów prawa; wysokie podatki i niejasne zasady interpretacji norm prawnych z tym związanych; wciąż rosnące koszty prowadzenia działalności gospodarczej; niedosyt w zakresie wysoko wykwalifikowanych specjalistów. Do zadań natomiast zaliczona została: troska o integralny rozwój samego siebie; troska o dobrą kondycję firmy, jej rozwój i wysoką jakość produktów; troska o pracowników; troska o środowisko naturalne; troska o dobro wspólne. Wartością dodaną omawianego artykułu jest zamieszczony w ramach zakończenia zestaw *Dziesięciu przykazań przedsiębiorcy, pracodawcy i menedżera*, autor-

stwa prof. Henryka Bienioka. Należy zgodzić się z ks. Leśniakiem, że są to rzeczywiście praktyczne drogowskazy pozwalające właściwie ukierunkować energię ludzi kreatywnych i przedsiębiorczych „po to, by ich działanie mogło być jeszcze bardziej roztropne i odpowiedzialne” (s. 51).

W krótkim, ale dość inspirującym artykule na temat duchowości lidera (s. 53-59), ojciec Włodzimierz Zatorski (benedyktyn), odpowiada na trzy pytania: czym jest duchowość, w jakim sensie bycie liderem staje się szansą na rozwój oraz jakiej duchowości potrzebuje lider. Na bazie swoich przemyśleń odnośnie do różnych podejść do duchowości jako takiej, autor stwierdza, że ostatecznie „w życiu duchowym chodzi o Życie” (s. 53) – poprzez otwartość i poddanie się prowadzeniu przez Ducha Świętego. O. Zatorski stawia następnie dość oryginalną tezę, że „lider przez swoje doświadczenie ma wyjątkową szansę autentycznie spotkać się z Bogiem” (s. 55). Wyjaśnia to stwierdzenie tym, że to Bóg już w akcie stwórczym powołał każdego człowieka do roli lidera (Rdz 1,28). Źródło tego wezwania tkwi w odpowiedzialności nie tylko za siebie, ale i za cały stworzony świat. To właśnie odpowiedzialność – zdaniem autora – motywuje do troski o wzrost duchowy. Jej brak z kolei powoduje duchową degradację człowieka. Sedno bycia liderem polega na służbie dla innych, w tym szczególnie dla „najmniejszych braci” (Mt 25,40). Inną przesłanką troski o wzrost w życiu wewnętrznym jest konieczność trzymania się przez lidera realiów życia. Stąd wniosek, że „ponieważ Boga możemy spotkać jedynie w prawdzie i to tu i teraz, lider wyćwiczony w przyjmowaniu prawdy o rzeczywistości ma szansę Go spotkać” (s. 55). Ponadto, istnieją jeszcze dwa ważne doświadczenia, które sprzyjają budowaniu duchowej relacji z Bogiem przez lidera. Jest to samotność i ograniczona możliwość w panowaniu nad rzeczywistością (w tym nieprzewidywalność przyszłości). Odpowiadając następnie na pytanie o najbardziej adekwatną duchowość dla lidera, autor proponuje „duchowość monastycyzmu uwewnętrznionego”, która „polega na przyjęciu w sercu i w praktyce swojego życia praktyk wypracowanych przez mnichów” (s. 58). Zasadniczo chodzi o to, by żyć ze świadomością nieustannej obecności Boga w każdej chwili naszego życia, wszystko, co robimy, oddawać Bogu (nie tylko wybrane praktyki pobożności), w sposób świadomy i systematyczny ćwiczyć się w modlitwie. Zasadniczym celem tego wszystkiego jest to, aby lider nie dał się „porwać nurtowi bieżącego życia i nie utracił świadomości, że chodzi o coś więcej niż tylko to, co bezpośrednio uchwytne” (s. 59). W praktyce przywództwa będzie się to przejawiać postawą mądrości i prawdziwej miłości wobec osób powierzonych liderowi.

Stosunkowo obszerny tekst (s. 61-79), autorstwa Janusza Piłszaka (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie), nosi tytuł: *Moralność pracodawcy w nauczaniu Jana Pawła II*. Autor, mając świadomość obszernego zakresu i wieloaspektowości podjętego zagadnienia, postawił sobie za zadanie „przybliżyć niektóre aspekty etyczne [...] zatrudniania pracownika na określonych warunkach” (s. 62). Z merytorycznej perspektywy całości recenzowanej publikacji należy stwierdzić, że jest to tekst dla niej fundamentalny. Skoro bowiem, jak sugeruje tytuł książki, jej przedmiotem poszukiwań jest pracodawca, to konieczne jest szersze jego zdefiniowanie oraz ukazanie zasadniczych płaszczyzn realizowania przez niego moralności i duchowości. Autor omawianego opracowania dobrze wywiązał się z tego zadania. Już we wstępie trafnie

sformułował definicję pracodawcy (s. 63), wyliczył cnoty moralne i inne walory osobowe, jakimi powinien się on odznaczać, a także zasady życia społecznego, którymi powinien się kierować w swoim postępowaniu. Najszerzej przedstawiona została zasada sprawiedliwości i miłosierdzia (s. 66-71). Oprócz nich, zasygnalizowane zostały takie wartości, jak: uczciwość, odpowiedzialność, przyjaźń, solidarność, zaufanie, życzliwość, szacunek dla człowieka, posłuszeństwo. W omawianym artykule cenne jest również zwrócenie uwagi na przyczyny łatwego zwalniania się ludzi pracy z odpowiedzialności za popełniane zło (s. 73-76) oraz czynniki sprzyjające podejmowaniu przez pracodawców nieetycznych zachowań (s. 76-77). Na zakończenie autor formułuje kilka implikacji moralnych wynikających z pełnienia funkcji pracodawcy.

Ostatni artykuł, którego autorami są ks. Przemysław Król (sercanin) i ks. Marek Leśniak, trzeba zakwalifikować jako cenny komentarz do dokumentu pt. *Powołanie lidera biznesu*, wydanego w 2012 roku przez Papieską Radę „Iustitia et Pax”. Odwołując się do zasadniczej treści tego *vademecum* dla biznesmenów, autorzy kolejno omawiają definicję powołania lidera biznesu oraz trzy etapy realizacji tegoż powołania w codziennym życiu, które streszczają się w schemacie: widzieć – ocenić – działać. W zakończeniu dokonują ogólnej oceny przeanalizowanego przez siebie opracowania, m.in. podkreślając, że jego walorem jest fakt zaangażowania w proces jego powstawania praktyków biznesu i zakorzenienie całości dyskursu w perspektywie personalistycznej.

Trzeci moduł tematyczny recenzowanej publikacji składa się z pięciu głosów panelistów. Dwa pierwsze odnoszą się do tematu wyzwań i zagrożeń, na jakie może natrafić pracodawca w działaniu. W interesujący sposób swój punkt widzenia przedstawił (s. 89-93) bp Andrzej Wypych z archidiecezji Chicago. Nawiązując do tematyki konferencji i własnych doświadczeń z zarządzania parafią (wcześniej) i diecezją (obecnie), zauważył, że Kościół katolicki w USA, jako organizacja, jest dużym pracodawcą, a ze względu na szczególną jego naturę, oczekuje się od niego wyjątkowo wysokich standardów moralnych (obok stosowania odpowiednich przepisów prawa) w procesie zatrudniania pracowników. Paweł Tetela, jako doświadczony menedżer, podzielił się (s. 93-96) dwoma doświadczeniami z początku swojej kariery, które po latach okazały dla niego ważne w sensie etycznym i ludzkim. Trzy pozostałe wystąpienia koncentrują się wokół problemu pojawiającego się na styku chęci osiągnięcia zysku przez firmę i prawa do wypoczynku. Ks. Grzegorz Piątek przypomniał dla czego świętowanie niedzieli jest ważne, jaki jest jej chrześcijański sens i jakie wiążą się z tym obowiązki. Małgorzata Dąbrowska – jako przedsiębiorca, żona i matka czwórki dzieci, przedstawiła swoje świadectwo o tym, jak jej się udało pogodzić życie rodzinne z prowadzeniem własnego biznesu (s. 108-112). Zbigniew Węgrzyn, na co dzień pełniący funkcję prezesa w jednej ze spółek handlowych, opowiedział o tym (s. 112-116), jak on postrzega korzyści z prowadzenia własnej firmy, a także na czym polega – jego zdaniem – prawdziwy niedzielny wypoczynek. „Jest nim uczczenie Pana, innymi słowy oddanie Bogu chwały” (s. 115).

Książkę należy ocenić bardzo pozytywnie od strony merytorycznej. Lektura poszczególnych tekstów pozwala stwierdzić, że każdy z autorów wniósł do całości opracowania cenne treści. W ten sposób czytelnik otrzymał dość ciekawy i rzetelny

zestaw inspiracji i konkretnej wiedzy z zakresu etyki i duchowości ludzi pracy (zwłaszcza przedsiębiorców i pracodawców).

Od strony formalnej publikacja również zasługuje na wysoką ocenę. Redaktorom, mimo dość złożonego i różnorodnego zespołu autorów, udało się nadać całości pracy charakter naukowy, a także w zadowalającym stopniu rozwinąć zasadnicze tezy postawione we wprowadzeniu. Pewną uwagą krytyczną, którą należy zgłosić, jest brak szerszych informacji o autorach poszczególnych tekstów. Wydaje się, że również układ treści można by nieco zmodyfikować. Zwłaszcza artykuł Janusza Pilszaka, jako kluczowy dla podjętego przedmiotu badawczego, powinien – moim zdaniem – zostać umieszczony na początku zasadniczej części recenzowanej książki.

Mając na względzie zdecydowanie przeważające pozytywne elementy publikacji (merytoryczne i formalne), należy wyrazić nadzieję, że publikacja stanie się ważnym przyczynkiem do dalszych i jeszcze głębszych poszukiwań w zakresie etycznych i duchowych aspektów pełnienia funkcji pracodawcy przez współczesnych przedsiębiorców i menedżerów. Oby wszyscy bezpośrednio zainteresowani tym tematem uświadomili sobie, dzięki lekturze tej książki, że pierwszym i najważniejszym „praco-Dawcą” jest Bóg-Stwórca, oni natomiast mają Go naśladować. Z kolei wszelkie szczegółowe rozwiązania związane z pracą mają ostatecznie służyć integralnemu rozwojowi osoby ludzkiej.

Adam Zadroga
Katedra Życia Społecznego Rodziny KUL